

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД З ПИТАНЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРСОНАЛУ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Процик Л. С.

ВСТУП

У період динамічних змін в українському суспільстві актуальним питанням є вивчення світового досвіду побудови ефективної системи психологічного забезпечення правоохоронних органів. Адже, у діяльності персоналу правоохоронних органів реалізується велика кількість якостей та навичок (рівень професійної підготовки, стресостійкості, правосвідомості, морально-етичних якостей, вміння приймати рішення в екстремальних умовах тощо), що визначають його якість роботи. Правильне розуміння і застосування психологічних якостей працівників-правоохоронців при виконанні правоохоронних функцій сприятиме продуктивному забезпеченню законопорядку та захисту прав і свобод громадян як в умовах дії воєнного стану, так і у мирний час. Елементи психологічної підготовки у навчанні та роботі правоохоронців застосовувалися з самого початку введення обов'язкової професійної підготовки для особового складу. Для України, яка обрала курс на євроінтеграцію, дуже важливо вивчати та користуватися позитивним досвідом функціонування правоохоронних органів провідних європейських держав (Великої Британії, Федеративної Республіки Німеччина (ФРН), Французької Республіки, Іспанії, Республіки Польща, Естонської Республіки та Сполучених Штатів Америки (США)), адже психологічній роботі з поліцейськими та військовослужбовцями у цих країнах надається велике значення. У свою чергу орієнтація на окремі прогресивні моделі психологічних служб зарубіжних держав повинна містити ретельний та раціональний аналіз можливостей їх застосування, з урахуванням політичних, економічних, психологічних факторів розвитку України.

1. Аналіз процесу становлення структури психологічного забезпечення у правоохоронних органах

Питанням становлення психологічної служби правоохоронних органів, основним етапам її реформування та особливостям діяльності були присвячені праці провідних вчених у галузі психологічної і юридичної науки: В. Авер'янова, В. Андросюка, С. Асямова, О. Бандурки, В. Барка, С. Брателя, С. Дубенко, В. Заросила, Л. Казміренко,

Д. Калаянова, О. Користіна, О. Кудерміної, О. Кузьменко, В. Лефтерова, С. Лошицького, С. Максименка, О. Проневича, О. Охріменка, В. Чернея, О. Юніна, М. Якимчука та інших. Науковці зауважують, що стрімкий стан розвитку національної правоохоронної системи, а також трансформація діяльності закордонних силових структур у світлі актуальних безпекових загроз змушують удосконалювати власні наукові здобутки та здійснювати нові подальші пошуки у зазначеній сфері.

Як зауважують С. Дероч та Л. Мазероль, поліціювання в сучасних умовах вимагає високої готовності до змін працівників правоохоронних органів всіх рівнів, але така готовність і здатність поліцейських організацій до прийняття інноваційних практик майже не вивчається, що робить психологічну сутність реорганізаційних процесів важкозрозумілою¹.

Н. Кейвні під час дослідження організаційної культури поліції в умовах радикальних змін виявив, що в контексті реформування організаційні зміни повинні мати для співробітників позитивний психологічний зміст, який забезпечується відповідними програмами, спрямованими на формування відчуття психологічної безпеки, психологічної доступності засобів адаптації та психологічної залученості до цих змін².

За результатами останніх досліджень учених ми також можемо дійти висновку про важливість психологічних надбань щодо здійснення поліцейської діяльності. Дж. Брюстер з колегами, зокрема, підкреслює, що у США психологія поліції та публічної безпеки стала новою спеціальністю в галузі психології. За останні 5 років вона отримала визнання як спеціальність психологічної асоціації США та була включена як спеціальна галузь до науки професійної психології. Автори наголошують на необхідності підготовки кадрів за новою спеціальністю з акцентуванням на основоположних компетенціях³.

За висновками шведських фахівців змістом останніх реформ інституту правоохоронних органів стало формування репрезентативності поліцейських структур для населення, а також сприяння соціальній та

¹ Darroch S., Mazerolle L. Intelligence-led policing: a comparative analysis of community context influencing innovation uptake. *Policing and Society*. 2015. Vol. 25, № 1. P. 1–24. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/10439463.2013.784312>.

² Caveney N. The material preconditions for engagement in the police: A case study of UK police culture and engagement in times of radical change. *University of Portsmouth*, 2015. URL: <http://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.664873>

³ Brewster J. A., Stoloff M. L., Corey D. M. et al. Education and training guidelines for the specialty of police and public safety psychology. *Training and Education in Professional Psychology*. 2016. Vol. 10, № 3. P. 171–178.

інтелектуальній компетентності поліцейських, які розглядалися як засіб змінити установки та поведінку співробітників поліції, а також підвищити легітимність їх дій. Соціальна компетентність співробітника поліції обумовлює здатність розуміти людей, уміння спілкуватися з ними, навички щодо того, як упоратися з різними соціальними ситуаціями. Інтелектуальна компетентність співробітника поліції передбачає здатність до аналізу професійних проблем і рефлексії відповідних ситуацій, а також уміння вирішувати їх самостійно. Це може бути досягнуто шляхом зближення практики поліціювання та академічних досліджень, зокрема психологічних, про що свідчить не тільки збільшення ваги поведінкових і психологічних дисциплін у практиці підготовки поліцейських, але й сприяння науково-дослідницькій роботі в галузі поліцейської науки в контексті вищезазначеної реформи⁴.

Правоохоронні органи провідних країн світу, процес становлення яких відбувався під впливом ринкових відносин, мають значний досвід протидії злочинності, охорони громадського порядку, причому вони налагодили тісні зв'язки між собою. Зазначене зумовлює специфіку організації підготовки кадрів для них, що має враховувати здобутки минулого й запити сьогодення, активно розвивати міжнародне співробітництво не лише в питаннях безпосередньо правоохоронної діяльності, а й навчання, стажування, обміну досвідом персоналу поліцейських служб та органів. Вимоги до персоналу правоохоронних органів, принципи і організація комплектування та навчання кадрів за кордоном, зокрема щодо забезпечення особистої безпеки в екстремальних умовах, мають багато спільного в різних країнах світу^{5, 6}.

За останні кілька десятиліть кількість сфер взаємодії між психологією та правоохоронними органами різко зросла. Водночас галузь психології, пов'язаної з правоохоронними органами, набула більш структурованих знань на основі масштабних досліджень і практичного досвіду. Сфери взаємодії між правоохоронними органами та психологією включають відбір, навчання кандидатів та оцінки придатності до служби, профілактика стресових розладів, комунікація

⁴ Furuhaugen B. The making of a social, representative and intellectual police force-Recruitment and education of police trainees in Sweden during the 20th century. *Nordisk politiforskning*. 2015. Vol. 2, № 01. P. 6–33.

⁵ Савченко А. В. Федеральні правоохоронні органи США: місія, організаційна структура та застосування кримінального законодавства : навч. посіб. Київ : Текст, 2003. 122 с.

⁶ Шевченко, Т. В. Зарубіжний досвід забезпечення особистої безпеки поліцейського в екстремальних умовах. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2022. № 3 (3). С. 264–273.

із населенням, переговори щодо заручників, психологічне профілювання терористів, а також свідчення очевидців.

Правоохоронні органи багатьох європейських країн активно реалізують модель так званої “Community Policing”, яка являє собою синтез традиційних тактик боротьби зі злочинністю та участі громадськості в цій роботі. Вона стає новою філософією діяльності, в якій поліція у структурі правоохоронних органів сформована за принципом децентралізації і працює на проактивній основі в тісному контакті з громадянами. Відповідно до цієї моделі відбулися зміни в роботі з персоналом поліції. Така модель, як засвідчує досвід, сприяє підвищенню задоволеності поліцейських своєю роботою, посиленню їх професійної мотивації, та перешкоджає розвитку соціо професійної ізоляції.

З останньою проблемою свого часу найбільш гостро зіштовхнулася поліція США, а потім поліція та жандармерія Франції у зв'язку з політикою мультикультуралізму, етнокультурними та расовими відмінностями населення. Кадрова політика правоохоронних органів зарубіжних країн спирається на рекрутування і відбір на службу кандидатів, які відповідають не тільки моральним, а й спеціальним вимогам, необхідним для виконання ними професійних функцій. Так, зокрема, в США, Німеччині, Японії, Туреччині, Фінляндії передусім враховуються психологічні характеристики та якості особи. Кандидати на вступ проходять психологічні випробування на здібності, увагу та реакцію, з урахуванням особливостей кожної поліцейської системи. Також діагностується схильність до вживання психофармакологічних препаратів та інші девіантні схильності. Майже в усіх зарубіжних правоохоронних системах головним критерієм для відбору персоналу і їх професійної підготовки до дій в екстремальних умовах є професійна надійність. Відповідно основу професійної надійності поліцейського складають, щонайменше, три рівні:

- психофізіологічний (працездатність, здоров'я);
- соціально-психологічний (сумісність, спрацьованість);
- соціально-моральний (сформованість системи моральних цінностей).

Відповідно до цього розроблені спеціальні програми і проводяться цільові тренінги з різними категоріями працівників правоохоронних органів ⁷.

⁷ Психологічна служба правоохоронних органів України: навч. посіб. / В. С. Медведєв, О. І. Кудерміна, Д. А. Горбенко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 188 с.

2. Структура психологічного забезпечення персоналу у правоохоронних системах Великої Британії, Федеративної Республіки Німеччина, Французької Республіки, Іспанії, Республіки Польща, Естонської Республіки та Сполучених Штатів Америки

Поліція загальнодержавного рівня зазвичай складається з поліції охорони громадського порядку (охоронної поліції, кримінальної поліції, поліції готовності та поліції бундестагу). На земельному рівні останню замінює поліцейська адміністрація. Тобто правоохоронна система Німеччини включає спеціалізовані поліцейські відомства. Проте структурні особливості такої поліції практично залежить від традицій, історичних умов, матеріально-фінансових можливостей адміністративно-територіальних утворень.

Структурні підрозділи федерального Міністерства внутрішніх справ відіграють важливу роль у забезпеченні правоохоронної діяльності в особливо значущих для забезпечення внутрішньої безпеки сферах, а також у налагодженні і підтриманні співробітництва суб'єктів поліцейської діяльності на національному та міжнародному рівнях. Відповідно до конституційної доктрини, «внутрішня безпека» належить до найсуттєвіших суспільних благ, що потребують особливого захисту з боку держави, оскільки захист громадян від кримінальних або терористичних загроз (йдеться, насамперед, про політично мотивовану злочинність) вважається передумовою для вільного розвитку країни⁸.

Для оптимізації управління поліцейськими формуваннями 1989 році між МВС ФРН і міністерствами внутрішніх справ земель укладено угоду щодо утворення головного і земельних штабів поліції. Штаби виконують передусім організаційно-аналітичну та координаційну функції. Система класичних німецьких поліцейських відомств федерального рівня не включає підпорядковані непрофільним федеральним міністерствам служби, які мають автономний статус та широку юрисдикцію в галузі правоохоронної діяльності, виконують завдання поліції в окремих сферах: 1) федеральна залізнична поліція; 2) транспортна і повітряна поліцейські служби; 3) військова поліція; 4) служба поштової поліції; 5) служба кримінальних розслідувань митного відомства⁹.

⁸ Проневич О. С. Організаційно-правові засади діяльності поліції (міліції) Німеччини, Польщі та України : порівняльно-правовий аналіз : монографія. Харків : НікаНова, 2011. 509 с.

⁹ Григоренко І. А. Правоохоронна діяльність в Україні та Німеччині (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія держави та права ; історія політичних і правових вчень ; Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2014. 238 с.

Такі спеціальні підрозділи федерального рівня є специфічними суб'єктами правоохоронної діяльності Німеччини, що глибоко інтегровані до системи забезпечення внутрішньої безпеки. Земельний (регіональний) і локальний (місцевий) рівні організації та управління поліцією є визначальними з точки зору практичного забезпечення охорони правопорядку на рівні окремих суб'єктів федерації, 2 адміністративно-територіальних одиниць або територіальних громад. Німецька конституційно-правова доктрина закріпила структуру федеральних земель в організаційно-правовому забезпеченні діяльності поліції. Поліція земель виконує класичні поліцейські завдання, забезпечує охорону суспільного, громадянського (публічного) порядку, надає допомогу населенню в усуненні загроз публічній небезпеці тощо.

За обсягом виконуваних повноважень поліція земель включає державну (земельну), окружну, повітову і міську (муниципальну). Уся поліція землі підпорядкована міністерству внутрішніх справ, за винятком міської поліції, яка перебуває у віданні органів міського самоврядування і фінансується з міського бюджету. Головними завданнями поліції землі є запобігання злочинам (у співпраці з Федеральною кримінальною поліцією) та забезпечення безпеки дорожнього руху, підтримання внутрішнього порядку під час демонстрацій, стихійних лих, а також захист свободи і демократії на федеральному та земельному рівнях¹⁰.

У Німеччині перед психологічною службою стоять завдання формування психологічної готовності поліцейських до діяльності, профілактики суїцидів, допомоги службовцям у разі стресових ситуацій, виникнення депресії та страхів, консультування поліцейських, коучинг для керівників, проведення лекцій, семінарів та тренінгів.

Вперше нові методи і принципи поліцейського менеджменту були взяті на озброєння поліцією федеральної землі Баварії і сьогодні реалізуються в ефективній системі психологічного супроводу служби, в проведенні тренінгів антистресової і комунікативної спрямованості, тренінгів для керівного складу. Їх розробляє, організовує і проводить психологічна служба поліції федеральних земель Німеччини і, зокрема, Баварії. Визначальною складовою поліцейського менеджменту в Німеччині стало цілеспрямоване психологічне забезпечення поліцейської діяльності. Історія психологічної служби Баварії, яка була

¹⁰ Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки: актуальні джерела / ред. Ф. Флурі, В. Бадрак ; неофіц. пер. : Ж. Дьоміна, Л. Поляков. Київ : Центр дослідж. армії, конверсії та роззброєння, 2011. 423 с.

створена в Німеччині першою, налічує 40 років. До основних завдань психологічної служби правоохоронних органів Німеччини належать:

- організаційний розвиток поліції та робота з персоналом (вивчення проблем, що виникають у діяльності поліції, розробка психологічної концепції поліпшення іміджу поліції, діагностика робочого клімату в колективах, добір кандидатів на вищі керівні посади);

- підтримка оперативної поліцейської діяльності, допомога в розслідуванні тяжких і резонансних злочинів (складання психологічного портрету злочинця, психологічна допомога в розробці тактики ведення допиту, участь в огляді місця злочину, психологічна експертиза);

- консультування службовців, профілактика стресів та корекція постстресових розладів, співробітництво з клініками, психотерапевтами, медичною службою, духовенством, профспілками та іншими інститутами, які відповідають за психофізіологічне здоров'я персоналу;

- освіта й підвищення кваліфікації персоналу у сфері прикладної та юридичної психології.

Діяльності психологів у сфері освіти і підвищення кваліфікації приділяється особлива увага. Ще в процесі вступних іспитів до шкіл поліції Німеччини передбачено використання елементів спеціальної психологічної програми, яка дозволяє вивчати стиль спілкування кандидатів, їх комунікативні навички, соціальну компетенцію, психологічну готовність до служби в правоохоронних органах. Власне психологічний супровід служби та використання тренінгів у Німеччині починається вже в навчальних закладах з вивчення предмету «Професійна комунікація, конфліктологія». У основу покладено положення про те, що сучасний правоохоронець повинен не тільки здобути в процесі освіти професійні правові та тактичні знання, а й мати психологічну підготовленість для кваліфікованої роботи з населенням.

Після закінчення навчального закладу для всіх правоохоронців є обов'язковим проходження психологічних тренінгів не рідше одного разу на три роки. З цією метою співробітниками Інституту підвищення кваліфікації поліції Німеччини розроблено тренінг «ПАКЕТ» – поліцейський антистресовий комунікативний тренінг, який проводиться протягом двох тижнів. Поряд з цим проводяться спеціалізовані тренінги для різних категорій працівників (медіатори, прес-офіцери, персональний коучинг для керівників та ін.) Визначальним принципом роботи психологічної служби поліції Німеччини є швидке і гнучке реагування на актуальні потреби практичних підрозділів. Жодне

планування великих заходів або акцій не обходиться без участі психологів у робочій групі або оперативному штабі поліцейських¹¹.

Оскільки протягом останніх років у Європі простежується чітка тенденція до інтегрування поліції в громадянське суспільство та наближення її до населення, для низки держав-учасниць важливим завданням є розвиток «діяльності поліції в інтересах громади» (community policing). Зокрема, організація дільничної служби Німеччини розглядається як складова загальної концепції підтримання правопорядку, що передбачає всебічну орієнтованість поліції на взаємодію з населенням. В «Описі завдань для дільничної служби Німеччини» підкреслюється, що поліція, при виконанні професійних завдань, спирається на розуміння та підтримку громадян. Опора на населення виступає передумовою ефективної поліцейської діяльності. У зв'язку з цим, дільничній службі приділяється особливе значення. Вважається, що видима присутність поліції та довірчий контакт з населенням співробітників служби мають позитивно впливати на ставлення громадян до поліції, її діяльності, посилювати особисте почуття безпеки. Послідовне їх виконання передбачає високий рівень комунікації співробітників, здібності до контакту, самостійність та особисту відповідальність. Саме тому, при відборі персоналу для роботи співробітником дільничної служби на ці риси претендентів звертається першочергова увага. З метою підвищення кваліфікації дільничних служб поліції, привнесення необхідних корективів до їх діяльності щорічно організовуються навчальні семінари (середня тривалість – чотири дні). Учасники семінарів працюють у робочих групах, де обговорюють шляхи розв'язання конфліктів у тих або інших ситуаціях, особливості спілкування з різними категоріями осіб, виявляють можливості поліпшення своєї діяльності тощо¹².

Заслугує на увагу досвід діяльності психологів правоохоронних органів у *Іспанії*. Для діяльності поліції показовим є систематичне та інтенсивне застосування психологічних знань, умінь та навичок. Це забезпечується, зокрема, формуванням під час навчання внутрішньої установки на необхідність психологічно компетентних дій. Особлива увага при цьому приділяється психологічно виваженому застосуванню засобів примусу (психологічне попередження, спеціальні засоби, вогнепальна зброя).

¹¹ Психологічна служба правоохоронних органів України : навч. посіб. / В. С. Медведєв, О. І. Кудерміна, Д. А. Горбенко. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 188 с.

¹² Волошина О. В. Зарубіжний досвід ефективної комунікації в діяльності поліцейських. *Юридична психологія*. 2018. № 2 (23). С. 123–135.

Ще у 1972 році Національною комісією правоохоронних органів Іспанії були встановлені психологічні критерії та відповідні діагностичні методики щодо відбору кандидатів на службу. Метою кадрової політики поліції Іспанії є рекрутування і відбір на службу гідних кандидатів, що відповідають загальним та спеціальним вимогам, необхідним для виконання ними правоохоронних функцій. У останні роки значна увага приділяється пошуку нових способів формування контингенту правоохоронних органів. Діють ретельно продумана і добре налагоджена процедура залучення кандидатів на службу і їх селекція. У цьому сенсі рекрутування і селекція є двома фазами єдиного процесу відбору, зокрема і психологічного. До першочергових професійно важливих якостей іспанського поліцейського відносяться: ініціативність, відповідальність, здатність діяти самостійно в складних умовах, успішно контактувати з представниками різних соціальних, культурних та етнічних груп, швидко занурюватись в різні завдання і ситуації; навички адаптації до технологічних змін, бажання допомагати людям у біді, вміння розуміти інших, емоційна зрілість, фізична підготовка, уміння працювати в команді та здійснювати психологічний аналіз власних дій і поведінки.

Психологічний супровід персоналу правоохоронних органів Іспанії включає консультування і допомогу при професійних труднощах, в тому числі на основі методу кризової інтервенції, надання всіх видів психологічних послуг, пов'язаних зі стресом; індивідуальне та групове, а також сімейне, подружнє консультування; психологічне забезпечення переговорної діяльності в ситуаціях захоплення заручників і при загрозі терористичних актів; розробку психологічних портретів потенційних та фактичних правопорушників; проведення психологічних експертиз, пов'язаних з самогубством¹³.

Сучасну правоохоронну систему *Естонії* було сформовано уже до початку 2005 року, після вступу 2004 року країни до Європейського Союзу і приведення національного законодавства у відповідність із загальноєвропейськими нормами. Тоді ж стартувала програма «Електронна поліція» (E-Police), що становить комплекс технічних засобів, які дозволяють значно підвищити ефективність роботи і координацію поліцейських органів. Йдеться про відповідні пристрої, які встановлювались у кожную патрульну машину, забезпечуючи поліцейським оперативний доступ до всієї необхідної інформації. Водночас у штаб-квартирі поліції в режимі реального часу

¹³ Психологічна служба правоохоронних органів України : навч. посіб. / В. С. Медведєв, О. І. Кудерміна, Д. А. Горбенко. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 188 с.

спостерігають за переміщеннями і місцем знаходження усіх патрулів. На поліцейському сайті громадяни мають можливість розміщувати офіційні запити, слідкувати за розглядом своїх адміністративних чи кримінальних справ, сплачувати мито тощо.

Водночас продовжується пошук оптимальних шляхів подальшого розвитку правоохоронної системи, що засвідчив наступний етап реформи з 2008 року. Поліція Естонії у структурі Міністерства внутрішніх справ, зараз представлена не Департаментом поліції (Politseiamet), як раніше, а Департаментом поліції і прикордонної охорони (Politsei-ja Piirivalveamet). Створення нової поліцейської організації було закріплено Законом Естонської Республіки «Про поліцію і прикордонну охорону». Відтак, реформа не супроводжувалась ліквідацією раніше діючих структурних одиниць, а об'єднанням Департаменту поліції, Центральної кримінальної поліції, Поліції безпеки, Департаменту прикордонної охорони, Департаменту громадянства і міграції. Було укрупнено регіональні префектури, які з 2012 року увійшли до складу об'єданого департаменту. У результаті змінились їх завдання і функції: забезпечення охорони зовнішніх кордонів об'єданої Європи, питання громадянства, оформлення (видача) документів, забезпечення безпеки і громадського порядку, попередження, припинення, розкриття злочинів, провадження у кримінальних і адміністративних справах.

Таким чином, мета зазначеної реформи полягала в об'єднанні органів внутрішньої безпеки і усіх ресурсів: людей, досвіду, фінансових ресурсів і засобів для забезпечення єдиного ефективного керівництва правоохоронною системою. Одним з її імпульсів стало подолання наслідків економічної кризи, а досягненням – економія фінансових ресурсів у результаті об'єднання посад допоміжного персоналу (бухгалтерії, кадрів та ін.), підвищення окладів працівникам поліції до відповідного європейського рівня. Реформа 2012 року означала реорганізацію роботи Департаменту поліції і прикордонної охорони, Рятувального департаменту і Центру тривоги у складі Естонії задля посилення безпосередніх контактів центральної установи і регіональних одиниць, уникнення дублювання правоохоронних функцій і, відповідно, скорочення матеріальних витрат на поліцію. Водночас, зберігалась централізація влади, широкі повноваження МВС, а також контроль з боку органів законодавчої і виконавчої влади, прокуратури, судів за поліцейською діяльністю.

Отже, централізована поліцейська система Естонії визнана в Європі як ефективно діюча модель, яка увібрала в себе не тільки органи поліції і прикордонної охорони, а й органи державної безпеки, органи із захисту інформації, структури контролю за міграційними процесами,

рятувальними роботами; з організації цивільної оборони, з контролю за діяльністю місцевих органів влади; правового захисту населення й ін. З огляду на те, що поліція в Естонії – це, в першу чергу, організація, яка «надає громадянам послуги», відтак, збільшилась кількість її соціальних функцій – турбота про хворих, одиноких, дітей, осіб похилого віку тощо¹⁴

Цікавим для України є досвід *Республіки Польща* щодо реформування правоохоронної системи загалом, та її психологічної служби зокрема. У Польщі виокремлюють дві організаційні форми поліції:

1) спеціальні державні мілітаризовані й озброєні формації, що виконують завдання у правоохоронній сфері (поліція, прикордонна охорона (служба), мисливська охорона, риболовна охорона, сторожа охорона національного парку, транспортна інспекція);

2) суб'єкти поліцейської діяльності, що не мають статусу озброєних органів публічної адміністрації й виконують окремі завдання (фармацевтична, санітарна, ветеринарна інспекції).

Тобто законодавець відвів поліції важливу роль координатора й головного організатора загальної адміністративно-правової системи охорони безпеки громадян. Докорінні зміни стосувались й трансформації стратегії поліції у боротьбі зі злочинністю, ставка була зроблена не на реорганізацію чи збільшення чисельності штатних працівників, а на продумані, цілеспрямовані, довготривалі заходи на перспективу. Тому виглядає закономірним, що показник довіри населення до польської поліції тривалий час залишається на доволі високому рівні¹⁵.

Варто відзначити і зовнішні чинники впливу на правоохоронну систему Польщі. Зокрема, йдеться про форми співпраці з органами поліції інших держав, відновлення польського членства в Інтерполі. Звісно, подальша співпраця з Інтерполом також залежала від розвитку відносин з Європейським Союзом. Так, 2001 року Польща уклала як держава-кандидат у члени ЄС договір з Європолом про співробітництво у боротьбі з організованою злочинністю. У зв'язку зі вступом 1 травня 2004 року до ЄС, Польща була прийнята до Європолу 1 листопада 2004 року, після подання документів про приєднання і попередньої ратифікації Конвенції про Європол та додаткових протоколів до неї.

¹⁴ Психологічна служба правоохоронних органів України : навч. посіб. / В. С. Медведєв, О. І. Кудерміна, Д. А. Горбенко. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 188 с.

¹⁵ Карпюк Г. Практика реформ: країни соцтабору. Реформи по-європейськи. Практика реформ: від форми до змісту. URL: www.imzak.org.ua/articles/article/id/4597; www.imzak.org.ua/articles/article/id/4645; www.imzak.org.ua/articles/article/id/4577

Крім того, у Польщі реформовано систему навчання поліцейських у бік збільшення практичної спрямованості. З поліцейськими також працюють психологи та спеціалісти з міжособистісної комунікації. Базове навчання рядових співробітників триває 6,5 місяців. Для отримання підвищення кадровий поліцейський зобов'язаний мати в послужному списку мінімум три роки роботи як патрульного¹⁶.

Отже, запозичення західної системи навчання, підвищення кваліфікації й підбору правоохоронців та мотиваційного комплексу кар'єрного зростання заклали основи успішних змін, а саме: демілітаризації поліції; люстрації у відомстві; унеможливлення корупційних проявів під час прийому на роботу; якщо поліцейського викриють у вчиненні злочину, його однозначно звільнять та позбавлять пенсії; значно посилено громадський контроль за діяльністю поліції. Загалом змінилось не лише законодавство, а й сама поліція Польщі, де природнім способом відбулась зміна поколінь, відповідно й кадрів, кардинально змінилось матеріальне забезпечення. Незмінними залишились підходи, пов'язані з удосконаленням законодавства, необхідністю функціонування аполітичної, незаангажованої, ефективної динамічної поліцейської служби, корисної для суспільства¹⁷.

В умовах сучасності у країнах Європи модель децентралізованої поліції, заснованої на принципах самоврядування, збереглася виключно у *Швейцарії*. Там відсутній єдиний і монолітний корпус державної правоохоронної системи, чисельність органів правопорядку і принципи їх функціонування визначаються кантональними місцевими органами влади. Тому тут відзначаються суттєві відмінності в організації та діяльності служб поліції. Не дивлячись на граничну децентралізацію, у країні діють чіткі форми взаємовідносин і правила регіонального співробітництва у сфері правопорядку, розроблені конфедерацією кантональних комендантів поліції Швейцарії та об'єднанням шефів міської поліції.

У свою чергу, поліцейська система *Французької Республіки* включає адміністративну і судову частини. Завдання останньої полягають в документальному оформленні вчиненого правопорушення, збиранні відповідних доказів і розшуку правопорушників, котрі його вчинили. Завданнями адміністративної поліції (жандармерії) є підтримання правопорядку, виявлення правопорушень, які посягають на громадський порядок, і передача судовій поліції матеріалів для розслідування.

¹⁶ Швець Д. В. Реформування поліцейських органів зарубіжних країн: правовий та психологічний аспекти. *Право і безпека*. 2016. № 4 (63). С. 162–169.

¹⁷ Letkiewicz A. Polska policja. *Szczytno*, 2011. 288 p.

Жандармерія Франції обслуговує 90 % території країни та підпорядкована Міністерству оборони, а поліція обслуговує 10 % території та підпорядкована Міністерству юстиції¹⁸.

Слід зазначити, що діяльність судової поліції має каральний (репресивний) характер, а адміністративної поліції – превентивний характер. Обидва види поліції мають значною мірою подібний особовий склад, навіть префект згідно зі ст. 30 Кримінально-процесуального кодексу Франції може діяти як офіцер судової поліції. Загалом діяльність цих видів поліції тісно взаємопов'язана: успіхи у праці вони ділять на двох. Так, судова поліція покликана забезпечити невідворотність покарань за вчинені правопорушення, що водночас призводить до зменшення кількості правопорушень, до чого прагне й адміністративна поліція. Муніципальні підрозділи поліції Французької Республіки загалом нечисленні, їх функції зведені до виконання обов'язків з підтримання громадського порядку. Крім цього утворюються вони в середніх і невеликих містах з чисельністю населення більше 10 тис. мешканців. Здійснена на початку 80-х років ХХ ст. реформа внесла зміни не лише до правового статусу й організації органів місцевого самоврядування, але й до статусу поліції. Це стосується створення нового інституту комісарів, що змінив традиційний для Франції інститут префектів¹⁹.

Наступною країною, в якій успішно функціонує психологічна служба правоохоронних органів, є *Велика Британія*. Статут про поліцію 1996 року та інші акти визначають вихідні основоположні засади внутрішньо-організаційної діяльності поліції, є умови прийняття на службу та звільнення зі служби, організацію роботи в поліції, строк служби, умови надання відпусток та інше. Окремі види діяльності поліції, насамперед адміністративної, регламентовані судовими прецедентами. Отже, дії поліції у певних випадках повинні бути виключно такими і в такий спосіб, якими їх трактує суд у конкретній справі. Основним обов'язком поліцейської влади є забезпечення сил у кожному районі під її контролем, достатніх для охорони правопорядку. У графствах і містах-графств Англії налічується 47 поліцейських формувань, що складають так звану місцеву поліцію. Кожне таке формування має окремий поліцейський загін – постійний об'єднаний

¹⁸ Камінський А. І. Становлення місцевої міліції в умовах реформування органів внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право ; Київ. націон. унів. внутр. справ. Київ, 2008. 232 с.

¹⁹ Юзікова Н. С. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Істина, 2008. 320 с.

комітет, який складається з рівної кількості представників місцевого органу влади, ради графства та мирових судів. Таким чином, поліцейську діяльність можна вважати стабільною, відкритою і такою, що користується довірою населення^{20, 21}.

Міністр внутрішніх справ у Великій Британії безпосередньо не здійснює керівництво поліцією графств (місцевою поліцією). Відповідно до закону він зобов'язаний наглядати за роботою управліль місцевих поліцейських органів, має право звільняти шефів – констеблів, котрі очолюють територіальні поліцейські управління і не відповідають займаним посадам. Поліцейська система тут ґрунтується на тісному поєднанні повноважень органів державної влади й органів місцевого самоврядування у сфері правопорядку. У кожному графстві створена поліцейська адміністрація і рада, що є колегіальним органом управління й одночасно структурою місцевого органу влади. Одночасно діють громадські консультативні комітети, створені з представників різних соціальних верств населення, основним завданням яких є визначення суспільних потреб у сфері охорони громадського порядку та внесення пропозицій щодо поліпшення діяльності поліції²².

У цій країні особлива увага приділяється психологічним аспектам професійної підготовки поліцейських та інших правоохоронців. Так, зокрема, у курсантів навчальних закладів поліції формуються такі вміння: усвідомлювати потреби громадян та допомагати їм; управляти конфліктами; приймати вольові рішення; здійснювати міжособистісну взаємодію; оцінювати внутрішні стани і наміри громадян та ін. У методиці навчання переважають рольові та імітаційні ігри, аналіз і програвання ситуацій, відеотренінги, досвід міжособистісного спілкування, навчальні вправи, самонавчання і самоконтроль, письмові прогресивні тести тощо.

Діяльність поліції у Великій Британії спрямована на охорону громадського порядку, попередження правопорушень, затримання та ізоляцію правопорушників, видання окремих нормативних актів для поліпшення стану громадського порядку та громадської безпеки.

²⁰ Заросило В. О. Порівняльний аналіз адміністративної діяльності міліції України та поліції зарубіжних країн (Великобританії, США, Канади та Франції) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – теорія управління ; адміністративне право та процес ; фінансове право ; Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2002. 250 с.

²¹ Грехем Е., Бакстер П. Роль і характер діяльності правоохоронних органів : окремі обов'язки поліції. *Міжнародна поліцейська енциклопедія* : у 10 т. Київ, 2005. Т. II. Права людини у контексті поліцейської діяльності. С. 979–981.

²² Матюхіна Н. П. Поліція Великобританії : сучасні тенденції розвитку та управління : монографія ; за ред. О. М. Бандурки. Харків : Консум, 2001. 131 с.

Відповідно, як і в деяких інших європейських країнах, широко застосовуються технології соціально-психологічного тренінгу, основними цілями якого є:

- розкриття особистісного потенціалу й перспектив професійного росту правоохоронців;
- розвиток здібностей щодо протидії кризовим явищам, стресам і емоційному вигоранню;
- розвиток комунікативних навичок;
- допомога у визначенні життєвих планів і професійної кар'єри²³.

У Великій Британії та Ірландії професійний психологічний відбір передбачає:

- вивчення освітнього рівня та психологічних якостей;
- визначення фізичних якостей та медичний огляд;
- спеціальну перевірку.

Перший етап конкурсного відбору триває близько п'яти годин. Його проводять у центрах відбору, що функціонують під егідою Національного агентства вдосконалення поліцейської діяльності. Тестові випробування, які розробляють психологи агентства, містять:

- структуроване інтерв'ю загальної компетентності (протягом 20 хвилин кандидат повинен відповісти на чотири запитання, що стосуються його соціальної компетентності, комунікабельності, особистої відповідальності, мотивації, уміння вирішувати проблемні ситуації, працювати в групі тощо);

- логічний числовий тест (протягом 12 хвилин потрібно виконати 25 завдань);

- вербальний тест логічних міркувань, який охоплює складається з 30 завдань. Особі пропонують певну ситуацію, додаткові дані, а також низку логічних висновків, що з цього випливають. Завдання полягає в тому, щоб вивчити ситуацію та протягом 25 хвилин аргументувати правильність чи хибність наведених логічних висновків;

- дві письмові вправи, в одній із яких кандидат має описати певну проблему, а в іншій – інцидент;

- чотири інтерактивні вправи. Кандидатові послідовно дають чотири письмові завдання. Після п'ятихвилинної підготовки він має зіграти роль певного співробітника, який працює з відвідувачами. Роль відвідувачів виконують спеціально підготовлені актори, що діють за чітко визначеним сценарієм.

²³ Police Force, police service. Care and control in Britain. Edited by M. Stephens and S. Becker. London, 1994. P. 107.

Осіб, які успішно пройшли перший етап відбору, допускають до другого, у межах якого перевіряють їхні фізичні здібності, зокрема шляхом медичного обстеження. На третьому етапі кандидати підлягають спеціальній перевірці. Осіб, які успішно пройшли конкурсний відбір, приймають на службу із дворічним випробувальним терміном, упродовж якого вони проходять професійну поліцейську підготовку²⁴.

Вважаємо за доцільне виокремити наступні спільні риси структурної побудови правоохоронних органів, притаманні країнам ЄС, а саме:

- розгалуженість і різноманітність поліцейських систем, наявність поліцейських органів у різних міністерствах і відомствах, незалежність їх один від одного. Звідси випливає відповідна побудова системи підготовки фахівців, орієнтованість її не лише на загальні завдання правоохоронної діяльності, а, передусім, на специфіку конкретної роботи в конкретній поліцейській службі. У результаті максимально скорочується період адаптації до професійної діяльності, набуття необхідної кондиції ефективності;

- поділ поліцейських структур за джерелами фінансування на державні (федеральні), муніципальні (місцевого самоврядування), приватні (фірм, концернів, синдикатів тощо) за умов налагодження тісної співпраці між ними;

- соціальна спрямованість роботи поліції, яка безумовно орієнтована, насамперед, на ефективний захист прав і свобод громадянина;

- високий професіоналізм у роботі поліції, який досягається не лише завдяки глибокій професійній підготовці у фахових поліцейських закладах освіти. Поліцейські у Великій Британії, Франції та інших країнах змушені навчатись протягом всієї служби, оскільки від цього залежать подальша кар'єра, присвоєння кваліфікаційного рівня, розмір оплати праці, надання пільг тощо;

- позапартійність у роботі поліції, що накладає певні обмеження на прояви політичних, партійних переконань, забезпечує неупередженість у службовій діяльності поліцейських, усвідомлення і переконання того, що поліція служить народові, державі, а не окремим партіям;

- активна діяльність громадських добровільних об'єднань, спрямована на підтримку і допомогу поліції;

- відкритість, гласність, постійна апеляція до громадської думки при розв'язанні складних ситуацій, що виникають у правоохоронній

²⁴ Литвин В. В. Зарубіжний досвід професійно-психологічного відбору поліцейських кадрів. *Юридична психологія*. 2017. № 1 (20). С. 139–149.

практиці, безперечно, забезпечують поліції довіру і підтримку населення²⁵.

Також, одним із важливих напрямів змін, у країнах, що приєдналися до ЄС, є створення муніципальної поліції за сприяння органів місцевого самоврядування різних рівнів, яка перебуває у їхньому безпосередньому підпорядкуванні. Безумовно, обсяг повноважень муніципальної поліції у різних країнах не є однаковим. У переважній більшості європейських країн на неї покладено нагляд за безпекою дорожнього руху, санітарним станом населених пунктів, порядком на ринках, виконанням розпоряджень місцевої влади. Водночас вона грає роль своєрідного дублера і резерву національної поліції. У Великій Британії, Німеччині, навпаки, муніципальною поліцією виконується основний обсяг правоохоронної діяльності і діяльності із забезпечення правопорядку²⁶.

Враховуючи різні мікро- і макросоціальні детермінанти в Європі сформувалися й різні моделі підготовки поліцейської освіти, а саме:

– німецька, яка передбачає обов'язкове проходження практики й підвищення кваліфікації перед призначенням вищої посади. Навчання поліцейського за німецькою моделлю підготовки на всіх трьох рівнях загалом триває 7,5 років;

– французька, яка у власній концепції використовує централізований принцип управління освітою. Тривалість навчання – 4,5 років;

– британська, яка у власній концепції використовує децентралізований принцип управління освітою. Цій системі притаманне надання поліцейському лишень вузької спеціалізації.

Так, у країнах Євросоюзу підготовка поліцейських здійснюється на ґрунті відомих навчальних закладах трьох рівнів. На першому рівні поліцейські отримують знання зі «загального, спеціалізованого та завершальних курсів», після чого складають іспити на заміщення вакантної посади молодшого складу поліції. Випускники першого рівня отримують атестат про середню поліцейську освіту. На другому рівні підготовка поліцейських провадиться у вищих школах поліції, після завершення якої випускники отримують диплом про вищу поліцейську освіту, яка надає їм право обіймати посади середнього складу поліції. На третьому рівні здійснюється підготовка старшого складу поліції в

²⁵ Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів : Нац. ун-т ім. «Львівська політехніка», 2016. 238 с.

²⁶ Ibid.

провідній поліцейській академії з видачою сертифіката про вищу поліцейську управлінську освіту.

Цікавим і слушним є досвід країн учасниць ЄС, а саме те, що в 11 з 27 країн випускники поліцейських закладів освіти першого і другого рівнів отримують освіту, що еквівалентна до відповідної освіти цивільних ЗВО. Позаяк, поліцейські заклади освіти усіх трьох рівнів держав ЄС інтегровані до Болонського процесу, тому всі випускники мають можливість обіймати посаду поліцейського не лише у своїй країні, але і, в будь-якій країні Євросоюзу, а також займати посади в цивільних структурах своєї країни або іншої держави ЄС.

Високий професіоналізм працівників поліції країн ЄС досягається не лише завдяки якісній, професійній підготовці у фахових навчальних спеціалізованих закладах освіти. Так, поліцейський у Великій Британії, Франції, Німеччині та інших країнах повинен покращувати свій професійний рівень протягом усієї діяльності, позаяк, від того залежить його просування по службі, присвоєння офіцерського чину, грошове утримання, пакет соціальних пільг і ін. Навчання у поліцейських закладах надають їм не лише специфічні знання та навички, а формують у поліцейського позитивну мотивацію до постійного самовдосконалення, зокрема способом самоосвіти²⁷.

Значний інтерес представляє досвід діяльності психологів правоохоронних органів у США. Важливою особливістю діяльності поліції у США є фактична відсутність її єдиної системи. Натомість, правоохоронні органи, що діють на різних рівнях (федеральному, штату, округу та громади), функціонують достатньо автономно, підпорядковуючись не одне одному, а відповідним місцевим органам влади. Іншими словами, на рівні міста департамент поліції підпорядкований органу міського самоврядування, ним же формується та фінансується. Найбільш відомим та поширеним способом залучення громадськості та органів місцевого самоврядування до роботи у сфері попередження правопорушень та забезпечення громадського порядку є практика community policing. Вперше вона була реалізована саме у США у 80-х роках ХХ ст., звідки вона поширилась й у інші держави. Департамент юстиції США визначає три ключових компоненти community policing:

– партнерство в громаді – співпраця між поліцією і особами та організаціями, яким вона служить, з метою вироблення відповідей на проблеми та підвищення довіри поліції;

²⁷ Кісіль З. Р. До питання професійної підготовки працівників правоохоронних органів у сучасних умовах: міжнародний досвід. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 12–24.

– організаційні перетворення – забезпечення відповідності управління, структури, кадрового та інформаційного забезпечення вимогам партнерства у громаді та дієвого вирішення проблем;

– вирішення проблем – процес дієвого та систематичного дослідження виявлених проблем з метою вироблення ефективних рішень²⁸.

В контексті взаємодії з органами місцевого самоуправління, особливе значення набуває партнерство в громаді. Воно базується на тому, що поліція не завжди може комплексно вирішити проблеми безпеки у громаді, покладаючись лише на власні сили. Відповідно, заохочується співпраця з якнайширшим колом осіб та організацій, зацікавлених у безпеці місцевої громади. Що стосується конкретних заходів, що вживаються в рамках community policing, вони сильно різняться в залежності від розміру населеного пункту, ресурсів, до яких він має доступ, криміногенної ситуації тощо. У США не існує й єдиного нормативно-правового акту, що регулював би дану сферу відносин²⁹.

Так, у більш ніж двохстах міст США реалізуються програми громадської діяльності патрульної служби поліції. Вони створені для забезпечення активного співробітництва поліції з населенням. Сутність цих програм полягає в тому, що патрульні поліцейські приділяють із своєї восьмигодинної зміни певний час на встановлення та розвиток контактів з громадянами. Наприклад, у Далласі, де діє програма «Зупинись, йди та поговори», у кожній з трьох змін, патрульний поліцейський залишає в людяному місці своє службове авто принаймні на 30 хвилин, чотири дні на тиждень для того, щоб поспілкуватися з населенням. Процес такого спілкування може включати пояснення підліткам, як працює радіозв'язок патрульної машини, розмови з працівниками в магазині, на ярмарках, відвідування зборів громадян у бібліотеках, громадських центрах, лікувальних закладах тощо.

Уміння спілкуватися з різними людьми, наявність терплячості та впевненості у собі – основа успішної діяльності поліцейських, які беруть участь ще у одній програмі, яка діє в декількох містах США. Це програма ROPE. Вперше вона запроваджена поліцейським департаментом м. Елгін (штат Іллінойс). Згодом цей досвід почав використовуватися і в інших містах країни. Поліцейські, які задіяні у

²⁸ Siegel, Larry J. *Criminology* / Larry J. Siegel. Belmont: Wadsworth Publishing, 2014. 528 p.

²⁹ Ілюшук О., Бойчук В. Зарубіжний досвід взаємодії поліції з громадськістю. *Взаємодія поліції з населенням на засадах партнерства: сучасний стан та перспективи розвитку* : матеріали науково-практичного круглого столу, м. Одеса, 25 листопада 2021 р. Одеса : ОДУВС, 2021. С. 42–44.

програми, живуть і працюють у проблемних кварталах, головне їх завдання – створення здорового мікроклімату у межах конкретного району. Місто забезпечує поліцейських та їх сім'ї помешканням, машиною для патрулювання, автовідповідачем, оплачує комунальні послуги (крім міжміських розмов) і всі спеціальні витрати, що пов'язані із здійсненням програми. У свою чергу поліцейські зобов'язані познайомитися з кожним мешканцем свого району, працювати з людьми, що мешкають в ньому, відвідувати їх збори, здійснювати нагляд за всіма інформаційними листками та виданнями, які регулярно розповсюджуються з-поміж мешканців, і, крім того, постійно спілкуватися з ними з метою виявлення існуючих проблем та надання допомоги в їх розв'язанні. Максимальний строк перебування поліцейського на цій роботі – три роки.

Розглянуті програми – це не поодинокі випадки, адже снує велика кількість різноманітних програм: це і програми роботи з безпритульними, проблемними підлітками, громадянами похилого віку, такими, що мають психічні та фізичні вади та багато інших. І кожна з програм передбачає наявність у поліцейських певних навичок спілкування. Звертає на себе увагу ще один бік проблеми, що розглядається. З точки зору американських фахівців, уміння спілкуватися, проводити опитування, управляти спілкуванням за тих або інших обставин – це обов'язкові уміння поліцейського, від якості сформованості яких залежить його особиста безпека. Саме тому, ці питання обов'язково входять до навчальних програм, що спрямовані на забезпечення безпеки поліцейських у різних ситуаціях³⁰.

Відповідно, психологічна підготовка американських правоохоронців поділяється на два основних види:

- заняття з розвитку компетенції в сфері комунікації та людських відносин;
- заняття, консультації з підготовки до протидії професійному стресу.

Ці види підготовки націлені на формування у правоохоронців установки на комунікативні відносини, розвиток їх як особистостей, здатних вирішувати проблеми з позицій інтересів суспільства. Навчання націлене на освоєння працівниками ефективних тактик і технік професійної поведінки з різними категоріями населення в різних ситуаціях.

³⁰ Волошина О. В. Зарубіжний досвід ефективної комунікації в діяльності поліцейських. *Юридична психологія*. 2018. № 2 (23). С. 123–135.

Також приділяється увага програмам втручання поліції в сімейні конфлікти у кризових ситуаціях, професійному спілкуванню з алко- та нарко- залежністю, потерпілими, терористами, людьми похилого віку та із психічними розладами. У правоохоронних органах США законодавчо закріплено тривалі процедури професійного відбору кандидатів, під час яких вивчається психологічна готовність до роботи в системі. Стандарти такого відбору включають:

- 1) інтелект і освіту;
- 2) особистість і міжособистісні стосунки;
- 3) тип нервової системи і характер;
- 4) здатність до професійного й особистісного розвитку.

У США сучасна система професійного психологічного відбору передбачає декілька етапів:

1) попередня співбесіда, у межах якої застосовують базовий тест на виявлення загальних навичок (уміння читати, писати, рахувати тощо);

2) тестування фізичної підготовки кандидата. На цьому етапі особи пропонують визначити алгоритм дій у певній проблемній ситуації або запобігти їй (наприклад, звільнення заручників; затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину; рятування людини під час виникнення пожежі, автокатастрофи тощо);

3) психологічна діагностика, за якої кандидат має пройти тест, що складається з 567 питань (MMPI), унаслідок чого може бути виявлено певні відхилення в психічному здоров'ї особистості (депресія, істеричність, параноя тощо), здатних перешкоджати службі в підрозділах поліції США. Під час вивчення відповідей діагност аналізує приховані індивідуальні тенденції та психопатологічні переживання кандидата. Окрім обов'язкового тесту MMPI, інколи застосовують тест Амтхауера (TSI), спрямований на визначення структури інтелекту, що виявлення здатності логічно мислити, запам'ятовувати певні деталі та нестандартно виконувати певні завдання. Затребуваним залишається тест Айзенка, який дає змогу виявити екстраверсію (прагнення до спілкування) – інтроверсію (сором'язливість) та нейротизм (емоційну стабільність).

Після успішного завершення зазначених етапів кандидатів пропонують пройти перевірку на поліграфі. Результати цієї перевірки мають рекомендаційний характер. Ініціатор опитування самостійно приймає рішення про доцільність чи недоцільність їх урахування.

Проблемам підвищення кваліфікації і перепідготовки поліцейських і поліцейських менеджерів у США приділяється значна увага. Оцінюючи вплив нових технологій управління, американські дослідники дають такий прогноз зміни вимог до управлінців поліції: «Їм знадобиться професійна компетентність для розуміння процесів, якими вони

повинні управляти. Вони мусять бути здатними оцінити діяльність технічного прогресу, повинні оволодіти комп'ютерною грамотою, тобто вміти користуватись комп'ютером як інформаційною базою, засобом зв'язку і вирішення проблем»^{31, 32}.

Варто зазначити, що в поліції США значна увага приділяється профайлінгу. Це застосування сукупності психологічних методів і методик оцінки та прогнозування поведінки людини на основі аналізу найбільш інформативних особистих ознак, характеристик зовнішності, невербальної та вербальної поведінки. Історично профайлінгу передувало так зване психологічне портретування різних категорій злочинців, яке було започатковане Федеральним Бюро розслідувань США.

Ще однією проблемою, якою опікуються психологи у США, є забезпечення особистої безпеки поліцейського під час перебування у психологічно ускладнених, напружених та екстремальних ситуаціях. Для кожної поліцейської служби визначені набори таких ситуацій та ймовірність їх виникнення і розроблені відповідні моделі поведінки. Поряд з цим психологи оперативно реагують на поточні та локальні проблеми, які виникають в діяльності поліції³³.

3. Досвід функціонування психологічних служб військових формувань країн НАТО

Враховуючи військовий стан на території України та активну участь військових формувань МВС України у бойових діях, актуальним є досвід психологічних служб військових формувань *країн НАТО*. Військове керівництво НАТО вважає проблему підтримки високого морально-психологічного стану збройних сил однією з пріоритетних у сфері забезпечення національної безпеки. Психологічна підготовка військовослужбовців країн НАТО покликана забезпечити стійкість особового складу до зовнішніх подразників. Вона здійснюється комплексно, інтенсивно і безперервно в умовах повсякденної діяльності, на навчаннях і на спеціальних зборах.

Головними цілями психологічної підготовки є:

- вироблення психологічної стійкості військовослужбовців до дій в бойовій обстановці;
- формування психологічної згуртованості;
- зниження втрат від психогенних чинників;

³¹ Moderner staat – moderne verwaltung. *Deutschland*. 2002. № 4. P. 23.

³² Poppe S. Grundrechte, Verwaltung, Verwaltungsrecht. *Staat u. Recht*. B., 1988. Jg. 37, H. 11. S. 897–904.

³³ Психологічна служба правоохоронних органів України : навч. посіб. / В. С. Медведєв, О. І. Кудерміна, Д. А. Горбенко. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 188 с.

– психологічна допомога та реабілітація.

До основних напрямів психологічної підготовки особового складу відносяться:

– моделювання реалістичного образу, тактики дій, бойових можливостей ймовірного противника;

– підготовка до майбутніх бойових дій в природно-географічних і погоднокліматичних умовах регіону;

– моделювання реалістичної багатовимірної картини сучасного бою;

– створення в процесі бойового навчання адекватних фізичних і психічних навантажень;

– згуртування військових підрозділів, формування в них відносин взаємодопомоги;

– навчання подоланню в бойових умовах ймовірних стресів, зокрема, за рахунок оволодіння ними прийомами саморегуляції.

Цікавим є той факт, що Міністерство оборони США в ході планування операції проти Іраку в 2003 році прийняло рішення про включення психіатрів і психологів до складу бойових частин та спецпідрозділів. Це дозволило військовослужбовцям в короткі терміни, без відправки їх в тил, пройти психологічну реабілітацію і повернутися до несення служби. Психологічна служба американських військових підрозділів, які перебувають за межами США, включає в кожній дивізії щонайменше трьох штатних фахівців.

У Німеччині завданнями служби психологічного забезпечення військовослужбовців є:

– проведення професійного відбору громадян на військову службу;

– надання військовослужбовцям спеціалізованої допомоги в соціальній адаптації, самореалізації в повсякденній діяльності, а також у подоланні психотравмуючих ситуацій в ході і після бойових дій;

– надання допомоги командирам підрозділів з питань індивідуальної та колективної роботи з особовим складом.

Психологічна служба бундесверу налічує 450 штатних посад (психологів та їх помічників). На одного фахівця припадає приблизно 700 військовослужбовців та цивільних осіб. Важливим завданням військових психологів Німеччини є створення і підтримка здорового психологічного клімату в підрозділах, а також у виявленні на ранніх стадіях випадків, коли потрібна спеціалізована психологічна корекція окремим військовослужбовцям^{34, 35, 36}.

³⁴ Професійна підготовка працівників патрульної поліції: зміст і перспективні напрями : монографія / В. В. Бондаренко. К. : ФОП Кандиба Т. П., 2018. 524 с.

ВИСНОВКИ

Таким чином, психологічному забезпеченню правоохоронної діяльності у зарубіжних країнах притаманні такі ознаки:

– виділення загальнонаціональних пріоритетів і їх організаційне проведення в життя через створення і функціонування спеціальних психологічних підрозділів (наприклад, «підрозділ поведінкової науки» в ФБР США);

– диференціація професійних функцій і спеціалізація психологів за окремими напрямками психологічного забезпечення правоохоронної діяльності;

– наявність різноманітних моделей психологічного забезпечення діяльності поліції та найбільш адекватних психологічних методів роботи психолога в конкретних правоохоронних службах є умовою багатопланового і багаторівневого розвитку;

– створення умов для повноцінного обміну досвідом, що сприяє взаємному поширенню і розвитку нових підходів, в тому числі шляхом проведення спільних досліджень, розробки нових цільових програм і інструментарію психологічної практики;

– широке залучення позаштатних (цивільних) професійних психологів при проведенні досліджень з психологічної тематики, які виконуються на замовлення правоохоронних органів³⁷.

Отже, висвітлення зарубіжного досвіду функціонування психологічних служб у правоохоронній сфері дозволяє з одного боку, врахувати та уникнути помилок і труднощів у їх діяльності, а з іншого – визначити конкретні аспекти світового досвіду, які доцільно використати у процесі реформування власних психологічних служб.

АНОТАЦІЯ

Вивчення міжнародного досвіду з питань психологічного забезпечення персоналу правоохоронних органів є надзвичайно актуальним, адже дозволяє ідентифікувати ефективні практики та стратегії, що сприяють покращенню психологічного стану працівників, збереженню їхнього здоров'я та ефективності роботи. У статті здійснено детальний огляд структури психологічного забезпечення у правоохоронних системах різних країн, зокрема Великої Британії, Федеративної Республіки Німеччина, Французької Республіки, Іспанії, Республіки

³⁵ Савченко А. В. Федеральні правоохоронні органи США: місія, організаційна структура та застосування кримінального законодавства : навч. посіб. Київ : Текст, 2003. 122 с.

³⁶ Психологічна служба правоохоронних органів України : навч. посіб. / В. С. Медведєв, О. І. Кудерміна, Д. А. Горбенко. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 188 с.

³⁷ Ibid.

Польща, Естонської Республіки та Сполучених Штатів Америки. Зазначається, що вони мають відповідні психологічні служби та програми, спрямовані на підтримку психологічного стану працівників правоохоронних органів. Описуються завдання і функції цих служб, такі як психологічна підтримка, навчання, психологічна діагностика та консультування. Крім того, описано досвід функціонування психологічних служб у військових формуваннях країн-членів НАТО. Підкреслюється важливість психологічного забезпечення військового персоналу, оскільки їх робота пов'язана з високим рівнем стресу та психологічних навантажень. Описується, які програми та послуги надаються військовим формуванням для забезпечення психологічного благополуччя свого персоналу. У підсумку визначено ознаки психологічного забезпечення правоохоронної діяльності у зарубіжних країнах, які можуть бути корисними для розвитку та удосконалення системи психологічного забезпечення персоналу вітчизняних правоохоронних органів.

Література

1. Darroch S., Mazerolle L. Intelligence-led policing: a comparative analysis of community context influencing innovation uptake. *Policing and Society*. 2015. Vol. 25, № 1. P. 1–24. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/10439463.2013.784312>.
2. Caveney N. The material preconditions for engagement in the police: A case study of UK police culture and engagement in times of radical change. University of Portsmouth, 2015. URL: <http://ethos.bl.uk/OrderDetails.do?uin=uk.bl.ethos.664873>
3. Brewster J. A., Stoloff M. L., Corey D. M. et al. Education and training guidelines for the specialty of police and public safety psychology. *Training and Education in Professional Psychology*. 2016. Vol. 10, № 3. P. 171–178.
4. Furuhaugen B. The making of a social, representative and intellectual police force-Recruitment and education of police trainees in Sweden during the 20th century. *Nordisk politiforskning*. 2015. Vol. 2, №. 01. P. 6–33.
5. Професійна підготовка працівників патрульної поліції: зміст і перспективні напрями : монографія / В. В. Бондаренко. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2018. 524 с.
6. Савченко А. В. Федеральні правоохоронні органи США: місія, організаційна структура та застосування кримінального законодавства : навч. посіб. Київ : Текст, 2003. 122 с.
7. Шевченко, Т. В. Зарубіжний досвід забезпечення особистої безпеки поліцейського в екстремальних умовах. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2022. № 3 (3). С. 264–273.

8. Психологічна служба правоохоронних органів України : навч. посіб. / В. С. Медведєв, О. І. Кудерміна, Д. А. Горбенко. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 188 с.

9. Проневич О. С. Організаційно-правові засади діяльності поліції (міліції) Німеччини, Польщі та України : порівняльно-правовий аналіз : монографія. Х. : НікаНова, 2011. 509 с.

10. Григоренко І. А. Правоохоронна діяльність в Україні та Німеччині (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія держави та права ; історія політичних і правових вчень ; Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2014. 238 с.

11. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки: актуальні джерела / ред. Ф. Флурі, В. Бадрак ; неофіц. пер. : Ж. Дьоміна, Л. Поляков. Київ : Центр дослідж. армії, конверсії та роззброєння, 2011. 423 с.

12. Волошина О. В. Зарубіжний досвід ефективної комунікації в діяльності поліцейських. *Юридична психологія*. 2018. № 2 (23). С. 123–135.

13. Карпюк Г. Практика реформ: країни соцтабору. Реформи по-європейськи. Практика реформ: від форми до змісту. URL: www.imzak.org.ua/articles/article/id/4597; www.imzak.org.ua/articles/article/id/4645; www.imzak.org.ua/articles/article/id/4577.

14. Швець Д. В. Реформування поліцейських органів зарубіжних країн: правовий та психологічний аспекти. *Право і безпека*. 2016. № 4 (63). С. 162–169.

15. Letkiewicz A. Polska policja. *Szczytno*, 2011. 288 p.

16. Камінський А. І. Становлення місцевої міліції в умовах реформування органів внутрішніх справ України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право ; Київ. націон. унів. внутр. справ. Київ, 2008. 232 с.

17. Юзікова Н. С. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закл. Київ : Істина, 2008. 320 с.

18. Заросило В. О. Порівняльний аналіз адміністративної діяльності міліції України та поліції зарубіжних країн (Великобританії, США, Канади та Франції) : дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.07 – теорія управління ; адміністративне право та процес ; фінансове право ; Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2002. 250 с.

19. Грехем Е., Бакстер П. Роль і характер діяльності правоохоронних органів : окремі обов'язки поліції. *Міжнародна поліцейська енциклопедія* : у 10 т. Київ, 2005. Т. II. Права людини у контексті поліцейської діяльності. С. 979–981.

20. Матюхіна Н. П. Поліція Великобританії: сучасні тенденції розвитку та управління: монографія / за ред. О. М. Бандурки. Харків: Консум, 2001. 131 с.

21. Police Force, police service. Care and control in Britain. *Edited by M. Stephens and S. Becker.* London, 1994. P. 107.

22. Литвин В. В. Зарубіжний досвід професійно-психологічного відбору поліцейських кадрів. *Юридична психологія.* 2017. № 1 (20). С. 139–149.

23. Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів: Нац. ун-т ім. «Львівська політехніка», 2016. 238 с.

24. Кісіль З. Р. До питання професійної підготовки працівників правоохоронних органів у сучасних умовах: міжнародний досвід. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* № 1. 2017. С. 12–24.

25. Siegel, Larry J. *Criminology* / Larry J. Siegel. Belmont: Wadsworth Publishing, 2014. 528 p.

26. Ілюшук О., Бойчук В. Зарубіжний досвід взаємодії поліції з громадськістю. *Взаємодія поліції з населенням на засадах партнерства: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали науково-практичного круглого столу, м. Одеса, 25 листопада 2021 р. Одеса: ОДУВС, 2021. С. 42–44.

27. *Moderner staat – moderne verwaltung. Deutschland.* 2002. № 4. P. 23.

28. Poppe S. Grundrechte, Verwaltung, Verwaltungsrecht. *Staat u. Recht.* В., 1988. Jg. 37, Н. 11. S. 897–904.

Information about the author:

Protsyk Liubov Serhiivna,

Candidate of Psychological Sciences (PhD),

Senior Researcher of Laboratory

State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

4a, Yevhena Hutsala lane, Kyiv, 01011, Ukraine